

ЗІ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД МІЖМОВНОЮ ОМОНІМІЄЮ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЧЕСЬКОЇ МОВ

Малюга Н. М.

Криворізький державний педагогічний університет

У статті йдеться про явище міжмовної омонімії в українській і чеській мовах. Лінгвістичні одиниці такого типу розглянуто з урахуванням культурно-історичного чинника формування лексики зіставлюваних мов. Проаналізовано повні гомогенні міжмовні омоніми (омонімічні пари однозначних слів, що повністю розійшлися в семантиці) і часткові гомогенні омоніми, які виникли в процесі вторинної номінації й відрізняються співвідношенням та ієрархією лексико-семантичних варіантів багатозначного слова (сюди відносно одиниці, утворені внаслідок метафоричних, метонімічних, асоціативно-дериваційних перенесень, а також ті, що перебувають у гіперо-гіпонімічних відношеннях). Описано процеси семантичної деривації лексико-семантичних варіантів, зокрема розширення або звуження значення, які нерідко спричиняють явище діалінгвальної лексико-семантичної системи – міжмовну омонімію, коли елементи різних мовних систем вступають у так звані системні відношення. Явище міжмовної омонімії розглянуто у зв'язку з відношеннями внутрішньої омонімії.

Порівняння омонімічних пар передбачає зіставлення основного значення і похідних форм у фонетичному, графічному і граматичному аспектах з урахуванням етимології. Зауважено, що в українській та чеській мовах немає підстав говорити про абсолютну фонетичну ідентичність зіставлюваних одиниць, оскільки на це впливають артикуляційні особливості приголосних, тривалість голосних залежно від місця наголосу, інтенсивність наголосу тощо. Міжмовне зіткнення української та чеської мов найчастіше виявляється в лексико-граматичному класі іменників.

Проблема міжмовної омонімії загострилася у зв'язку з глобалізацією спілкування, вона потребує адекватного вирішення і в лінгвістичному аспекті, і для практики перекладу (усного та письмового), і для пересічних носіїв мови. Дослідження міжмовної омонімії підпорядковане теоретичним і практичним завданням лінгво-дидактики, перекладу, комп'ютерної лінгвістики. Завдання мовознавців – попередити лексико-семантичну інтерференцію, уникнути хибних отождоженень насамперед у сфері однієї частини мови.

Ключові слова: генетично споріднені мови, міжмовні контакти, міжмовна омонімія, омонім, омонімічна пара, українська мова, чеська мова.

Maliuga N. M. From observations on cross-language homonymy of the Ukrainian and Czech languages. The article deals with the phenomenon of interlingual homonymy in the Ukrainian and Czech languages. Linguistic units of this type are considered taking into account the cultural and historical factor of vocabulary formation of the compared languages. Full homogeneous cross-language homonyms (homonymic pairs of single-meaning words that are completely different in semantics) and partial homogeneous homonyms that arose in the process of secondary nomination and differ in the ratio and hierarchy of lexical-semantic variants of a polysemous word are analyzed. These are units formed as a result of metaphorical, metonymic, associative-derivative transfers, as well as those that are in hypero-hyponymous relationships. Processes of semantic derivation of lexical-semantic options are described, in particular, expansion or narrowing of meaning, which often cause the phenomenon of a dialingual lexical-semantic system – cross-linguistic homonymy, when elements of different language systems enter into so-called system relations. The phenomenon of interlanguage homonymy is considered in connection with the relations of internal homonymy.

Comparison of homonymous pairs involves comparing the main meaning and derived forms in phonetic, graphic and grammatical aspects, taking into account etymology. In the Ukrainian and Czech languages, there is no reason to talk about absolute phonetic identity of the compared units, since this is influenced by the articulatory features of consonants, the duration of vowels depending on the place of stress, the intensity of stress, etc. Interlingual collision of the Ukrainian and Czech languages is most often found in the lexical-grammatical class of nouns.

The problem of interlingual homonymy has become more acute in connection with the globalization of communication, it needs an adequate solution in the linguistic aspect, as well as for the practice of translation (oral and written), and for ordinary native speakers. The study of cross-linguistic homonymy is subordinated to the theoretical and practical tasks of language didactics, translation, and computer linguistics. The task of linguists is to prevent lexical-semantic interference, to avoid false identifications primarily in the field of one part of speech.

Key words: genetically related languages, interlingual contacts, interlingual homonymy, homonym, homonymous pair, the Ukrainian language, the Czech language.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Глобалізаційні процеси, що спричиняються до активізації мовних контактів, занурення мовців в інокультурне середовище,

збільшення частки засобів інтернету в щоденному спілкуванні, удосконалення автоматичних систем перекладу задля забезпечення комунікативних потреб, посилення ролі штучного інтелекту ставлять

перед мовознавцями виклики – вирішувати завдання прикладного характеру, які сприятимуть подоланню мовних бар'єрів, попереджатимуть комунікативні невдачі носіїв різних мов, особливо це стосується близькоспоріднених. Лексичний склад мов реагує на всі зміни розвитку людства, відбиває культурні контакти. Динаміка сприйняття світобудови, об'єктивована в слові, позначається на відношеннях у межах лексико-семантичної підсистеми окремої мови і мови як складно сконструйованого суспільного явища загалом. Відбувається активне запозичення з однієї мови в іншу, адаптація одиниць до, наприклад, фонетичних чи граматичних законів мови-реципієнта, втрата між семами зв'язку, що спричиняється до поповнення пласту лексики, яку в мовознавстві здебільшого позначають терміном *міжмовні омоніми*. Такі одиниці, що часто стають причиною комунікативної невдачі, сплутування значень, здатні завдати розумінню, спричинитися до виникнення курйозної, а подекуди конфліктної ситуації. З огляду на сказане вивчення явища міжмовної омонімії є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні мовознавці здійснили вагомий внесок у дослідження міжмовної лексичної омонімії різних лексико-граматичних розрядів близькоспоріднених мов, зокрема українсько-білоруської (В. Лемцюгова, Д. Щербина), українсько-болгарської (О. Чмир), українсько-польської (Н. Баракатова, М. Беднарж, Л. Карашук, І. Кононенко, А. Кравчук, А. Мурадян та ін.), українсько-російської (Н. Заславська, Т. Іванець, М. Кочерган, А. Критенко, Л. Мартиросян, Н. Миронюк та ін.), українсько-сербської (А. Мельник), українсько-словацької (О. Шовкович), українсько-чеської (В. Зволінський, О. Паламарчук, І. Кіцила, А. Саїк); однієї мовної сім'ї (далекоспоріднених мов), наприклад, зіставлення української та англійської (Ю. Жлуктенко, Л. Куштенко), німецької (Н. Білан, А. Карпусь, С. Кійко, М. Турчин), французької (О. Лабенко) та ін., а також неспоріднених мов, як-от: українсько-турецької (І. Юзвяк). Питання міжмовної термінологічної омонімії висвітлене в працях В. Дубічинського, І. Ментинської [2], О. Шаблій.

У сучасному європейському мовознавстві можна простежити тяглість традиції вивчення генетично споріднених мов з урахуванням історичних і культурних аспектів формування їхнього лексичного фонду, причин виникнення омонімії між спорідненими слов'янськими мовами (Й. Влчек, Е. Лотко, С. Штепанік). З'являються ґрунтовні лексикографічні праці, наприклад словник українсько-словацьких міжмовних омонімів М. Чижмарової та А. Яшкової (Čižmarová M., Jašková A. Ukrajinsko-slovenská homonymia. Slovník ukrajinsko-slovenských medzijazykových homonymů. Українсько-словацька омонімія. Словник українсько-словацьких міжмовних омонімів, 2013), адресований учням та перекладачам. У передмові подано інформацію про крослінгвістичні дослідження омонімії, внутрішньомовні та міжмовні омоніми. Опрацювання представлених у словнику лексем (близько 1000 пар) регулюється морфологічним принципом.

Українська і чеська мова, як відомо, мають 23 спільні риси, однак зіставне дослідження словника цих названих систем лише набирає обертів. Стимулюють стійкий науковий інтерес глобалізаційні процеси, а також практика занурення мовців в інокультурне середовище. Зокрема, О. Паламарчук висвітлює проблему міжмовних омонімів, або «підступних друзів перекладача», у лінгводидактичному аспекті, аналізує типові помилки, яких припускаються носії української мови під час оволодіння спорідненою чеською [3]. В. Зволінський, описуючи явище фальшивої міжмовної еквівалентності (науковець вибирає саме таке позначення й послідовно ним послуговується), порушує питання перенесення елементів структури однієї мови до структури іншої, оперуючи при цьому терміном *трансфер*: якщо трансфер стосується ідентичних елементів в обох мовах, він допомагає вивчати чи розуміти іноземні мови, однак перенесення деяких структур може виявитися хибною практикою, пов'язаною з явищем мовної інтерференції, тоді відбувається негативний трансфер [1, 77]. А. Саїк здійснила аналіз волинсько-чеського діалекту з погляду міжмовної омонімії, описала репрезентативну вибірку одиниць, що ілюструють це явище. Дослідниця кваліфікує міжмовні омоніми як семантичні кальки, які класифікує за належністю до мови походження, торкається питань запозичень з української мови до чеської [4; 5].

Формулювання мети і завдань статті. Предметом нашого зацікавлення є збіги, зумовлені змінами в семантиці лексичних одиниць генетично споріднених мов – української та чеської. **Мета** пропонованої розвідки – проаналізувати одиниці української та чеської мов, пов'язані відношеннями міжмовної омонімії, задля реалізації завдання прикладного характеру, зокрема подолання мовних бар'єрів, попередження комунікативних невдач носіїв споріднених мов.

Виклад основного матеріалу дослідження. Явище міжмовної омонімії викликає стійку зацікавленість не лише в лінгвістів – воно становить лінгводидактичну проблему навчання іноземних мов, проблему для викладачів навчальних закладів різних типів, перекладачів, перебуває в колі інтересів носіїв мови загалом. Для називання пар слів, що в зіставлюваних мовах мають однакове чи схоже звучання, схожу звукову форму (збіг плану вираження), але різне значення, різну внутрішню форму (план змісту), у мовознавстві відомі терміни: *міжмовні омоніми*, *міжмовні синоніми*, *міжмовні пароніми*, *міжмовні полісеми*, *помилкові* або *неповні лексичні паралелі*, *псевдоінтернаціоналізми*, *фальшиві еквіваленти* та ін.; на позначення міжмовної омонімії у сфері термінології (збіжних термінологічних одиниць зіставлюваних мов) відомий також термін *термінологічні паралелі* (В. Дубічинський). Чимало мовознавців (Я. Бартакова, Е. Лотко та ін.) називають міжмовні омоніми *фальшивими* / *удаваними* / *хибними друзями перекладача*, *зрадливими* чи *підступними словами* та ін. (зокрема, у працях чеських і словацьких мовознавців [9; 10; 11] функціонують такі описові назви: *jazyková falsiekvivalence*, *zdanlivé ekvivalenty*, *zrádná slova*, *falešni přátelé překladatele*)

з огляду на труднощі, які виникають під час пере-
кладу з однієї мови іншою.

Міжмовну омонімію можна вивчати на син-
хронному зрізі та в діахронії, у словотвірному, ети-
мологічному та лексико-семантичному аспектах.
Порівняння омонімічної пари (омопари) передбачає
зіставлення основного значення і похідних форм
у фонетичному, графічному і граматичному аспек-
тах з урахуванням етимології.

Аналіз українського та чеського словника дає
підстави говорити про наявність 1) повних гомо-
генних міжмовних омонімів (омонімічні пари одно-
значних слів, що повністю розійшлися в семантиці);
2) часткових гомогенних омонімів, які виникають
у процесі вторинної номінації й відрізняються спів-
відношенням та ієрархією лексико-семантичних
варіантів багатозначного слова. Сюди відносять ті,
що виникли внаслідок метафоричних, метонімічних,
асоціативно-дериваційних перенесень; перебувають
у гіперо-гіпонімічних відношеннях. Здебільшого
міжмовні омоніми розвинулися внаслідок розще-
плення значення багатозначного слова, «виросли»
з тих самих етимонів та архетипних концептів»,
однак їхні «ядерні, ключові смислові компоненти
продовжують відображати спільні колись поняття»
[7, 91], лише зрідка такі одиниці постають у резуль-
таті випадкових збігів.

Процеси семантичної деривації, зокрема роз-
ширення або звуження значення, нерідко спричи-
няють самостійне явище діалінгвальної лексико-
семантичної системи – міжмовну омонімію, коли
елементи різних мовних систем вступають у т. зв.
системні відношення. Поява гомогенних омонімів
«здебільшого і провокує інтерференційні явища, що
позначаються на всіх групах лексики, передусім тих,
які функціонують на синхронному зрізі» [8].

Розглянемо приклад, де можемо простежити від-
ношення внутрішньої омонімії в українській мові:

*червень*¹ – ‘шостий місяць календарного року;
перший місяць літа’;

*червень*² – ‘заст. червінь (див. *червінь*¹)’
[12, 1374].

Переходимо за позначкою: *червінь*¹. 1. ‘густа чер-
воно-коричнева фарба для розписування череп’я-
ного посуду, яку добували зі спеціальної кольорової
глини’; 2. ‘яскраво-червоні барви на чому-небудь;
багрянець’ [12, 1375].

У чеській мові *červený* означає ‘червоний колір,
червоне забарвлення’ [15, 69].

Як бачимо, в українській мові, на відміну від
чеської, слово *червень* вступає в омонімічні відно-
шення. Лише одне зі значень другої словникової
одиниці, уналежненої до пасивного складу лексики
(маркована *заст.*), відповідає аналогічному в чесь-
кій мові. Щодо *червень*¹, а також першого значення
полісемічної одиниці *червень*², з одного боку, лек-
семи *červený*, з іншого, відповідно констатуємо встан-
овлення відношень міжмовної омонімії.

Порівняння словника української та чеської мов
свідчить, що часткові гомогенні омоніми – більш
звичне явище. І це цілком закономірно, адже кіль-
кість багатозначних одиниць серед загальножива-
ної лексики вища. Наприклад, у чеській мові слово

bašta вступає в омонімічні відношення. Серед лек-
сико-семантичних варіантів багатозначного *bašta*¹ –
1) ‘передова частина укріплень замку, міста тощо,
яка часто має вигляд невисокої вежі, є частиною
фортечної стіни або стоїть окремо’; 2) ‘*перен.* місце,
що забезпечує захист, підтримку тощо, яке є опо-
рою, охороною чогось’; 3) ‘житло в безпосередній
близькості від великого ставка чи групи ставків, на
дамбі ставка’. *Vašta*² також має два значення, які
в лексикографічних працях марковані додатковими
помітками: 1) ‘*рег. експрес.* смачна страва, їжа’;
2) ‘*експрес.* прекрасна, чудова річ’ [15, 39]. У цьому
випадку стосовно шляхів виникнення омонімії
можемо висунути припущення, що відбулося пере-
несення ознаки ‘високий’; вежа здіймається (виви-
щується, височіє) над іншими спорудами → страва
з високими смаковими якостями (вишуканим сма-
ком) або річ високого гатунку.

В українській мові слово *башта* також є полісе-
мічним (репрезентоване двома лексико-семантич-
ними варіантами: 1) ‘висока і вузька споруда багато-
гранної форми, що будується окремо або становить
частину будівлі; вежа’; 2) ‘*військ.* верхня обертова
частина корпусу танка або броньованого автомобіля;
вишка на судні, в якій містяться гармати й кулемети’
[12, 39]), однак не має омонімічної пари. Як бачимо,
лише значення 1 *vašta*¹ в чеській мові та значення 1
лексеми *башта* в українській мові містять спільні
семи, решта значень не корелюють.

Наведемо інший приклад, у якому лише друге
значення зіставлюваних слів частково співвідно-
ситься, перше ж значення свідчить про встанов-
лення відношень міжмовної омонімії:

Kal: 1) ‘рештки перетравленої їжі, що їх вики-
дає кишечник назовні’; 2) ‘*розм.* бруд, болото, грязь’
[12, 410];

kal: 1) ‘речовина, шар, який залишився в біль-
шій кількості на дні після руху вниз (скло тощо)’;
2) ‘пухкий бруд, розсіяний у воді або осілий на дні
чи на поверхні води, мул’ [15, 176].

А. Саїк пояснює зміни значення слів у чеській
та українській мовах різним культурним розвитком
суспільств [5, 40], ілюструючи такими прикладами:
розширення значення (узагальнення): *palec* (вели-
кий палець) – *palec* (будь-який палець) → узагаль-
нення значення в українській мові порівняно з вузь-
ким первинним; звуження значення (спеціалізацію):
maslo (продукт, виготовлений з молока) – *maslo*
(крім молочного продукту, також ‘мастило, жир’) →
спеціалізація значення в чеській мові; погіршення
значення (набуття негативної семантики): *čerstvý*
(свіжий) – *čerstvý* (старий і твердий про хліб);
покращення значення (меліорація): *páchnout* (мати
неприємний запах) – *пахнути* (мати приємний запах).

Задля пояснення одного з названих способів
зміни значення звернемося до лексикографічних
праць:

čerstvý: 1. ‘який став твердим, несвіжим, засох
(про хліб, борошняні вироби); *прот.* свіжий // жор-
сткий, із зашкарублюю, огрубілою шкірою // який
став твердим, тугим (про ґрунт)’. 2. ‘*перен.* поз-
бавлений душевного тепла, нечуйний, нечулий до
інших // який виражає відсутність душевного тепла,

чуйності в людини // який відзначається суворістю, надмірною жорстокістю // розм. позбавлений радості; безрадісний' [12, 1376].

čerstvý: 1) 'деякий час зберігає свої початкові, хороші якості'; 2) 'щойно або нещодавно створений, отриманий, виготовлений тощо, новий'; 3) 'відчувається як прохолодний, освіжаючий'; 4) 'характеризується хорошим фізичним або психічним станом, здатний до гарної працездатності, відпочилий, бадьорий, свіжий' [15, 69].

Поділяємо думку А. Турчиної, згідно з якою дослідження лексичних змін у слов'янських мовах дає «корисні матеріали для вивчення механізмів семантичної еволюції загальної лексики і розуміння ролі міжмовних омонімів та інших міжмовних відповідників омонімічного характеру в культурі і мові» [6, 124]. Хочемо проілюструвати можливості порівняльного семантичного аналізу таких одиниць, наведемо основні значення лексеми *черствий* у деяких інших слов'янських мовах, аби простежити, як виникла протилежність значень «свіжий – сухий» (про хліб):

мова	лексема	значення
болгарська	<i>чврѣст</i>	твердий, міцний; сильний, здоровий; швидкий, спритний
сербська	<i>чврст</i>	щільний, повний, твердий
словінська	<i>črstev</i> , <i>čvrst</i>	міцний, добрячий; веселий; свіжий
верхньолужицька	<i>čerstwý</i>	бадьорий; веселий
польська	<i>czerstwy</i>	черствий (про хліб); міцний, бадьорий, здоровий, свіжий, жвавий

Значення чеської одиниці *čerstvý* ('свіжий') є близьким до первісного значення слова в праслов'янській мові, а в українській мові *черствий* ('сухий') зазнало погіршення значення. Звісно, не доводиться говорити про абсолютну фонетичну ідентичність зіставлюваних одиниць, оскільки на це впливають артикуляційні особливості приголосних, тривалість голосних залежно від місця наголосу, власне інтенсивність наголосу тощо.

Міжмовне зіткнення української та чеської мов найчастіше спостерігаємо в лексико-граматичному класі іменників. Порівняймо:

1) *козачка* – 'дружина або дочка козака' [12, 438];
kozačka – 'високі жіночі зимові черевики' [15, 208];

2) *карма* – 'в індійських релігійно-філософських системах (буддизмі, брахманізмі та ін.) сукупність усіх добрих і поганих справ, учинених людиною в попередніх існуваннях (життях), що визначає її долю в майбутньому' [12, 418];

karma – 'газовий проточний водонагрівач' [15, 181].

У першій зіставлюваній омонімічній парі спостерігаємо переосмислення дериваційної бази української мови (відношення спорідненості з козаком, соціального статусу → відношення подібності,

порівняння: таке взуття носили козаки). Вочевидь, лексема *kozačka* виникла в чеській мові в результаті запозичення з української (позначилося й перебування козаків на службі в європейських монархів, і контактування з українськими емігрантами в Чехословаччині між двома світовими війнами, і тиражування культурних символів, що стали маркерами ідентичності етносу), попри те що слово *козак* в українській мові не належить до питомої лексики. У слові *karma* другої наведеної омонімії не варто шукати зв'язку із семою санскриту, констатуємо випадковий збіг значень слів, що мають різне походження.

Запозичена з латинської мови одиниця *de-facto* в обох зіставлюваних мовах має значення 'фактично, на ділі', протилежне *de-jure*. Однак у чеській мові розвинулося інше значення *de facto*, яке з часом суттєво віддалилося від первісного, як наслідок – установилися відношення внутрішньої омонімії: *de facto*² виражає 'нерішучу згоду, справді' [15, 77]. Можемо стверджувати, що проблема міжмовної омонімії є результатом активізації мовних контактів, має тісний зв'язок із «глобалізацією» комунікації [6, 122], а її дослідження підпорядковане теоретичним і практичним завданням лінгводидактики, перекладу, комп'ютерної лінгвістики.

Порівняймо омонімії, у яких спостерігаємо випадкові збіги в окремих формах: числових чи відмінкових. Наприклад:

groші, мн. 1) 'металеві й паперові знаки, що є мірою вартості за купівлі та продажу'; 2) 'капітал, статок' [12, 199];

дно, р. в. *дна* – 1) 'грунтова поверхня під водою'; 2) 'нижня частина або нижня стінка якого-небудь предмета'; 3) '*перен.* найважчі умови життя, в які потрапляє найбідніша частина суспільства' [12, 228];
hroši (бегемоти, від *hroch* – бегемот, *Hippopotamus amphibius*) 'великий травоїдний ссавець, родом з Африки, із товстою шкірою, короткими ногами і широким ротом, пристосований до життя у воді' [13];

дна – 'захворювання, викликане порушенням обміну речовин і відкладенням кристалів сечової кислоти в суглобах, сухожиллях тощо; проявляється сильним болем і набряком суглобів' [15, 88].

Міжмовні омонімії створюють бар'єр під час вивчення іноземної мови. Хто має досвід спілкування з іноземцями, може розповісти не один приклад непорозуміння між носіями різних мов, якусь майже анекдотичну історію. Зокрема, авторка, розказуючи чехові про обсяг значень слова *чоловік* в українській мові, тлумачачи лексему *людина*, почула жартівливе, на думку співрозмовника, зауваження, що в чеській мові жінка теж, тобто *людина*.

Ті, хто втручався в підсистеми української мови, зокрема лексико-семантичну, наклали на неї лекала російської, витиснули на периферію, а потім і загалом з ужитку питомі українські слова, як-от: *овоч* / *овочі* (садовина; у сучасній мові замінена словом *фрукт*, запозиченим із латинської за посередництвом російської; це один з наслідків політики зближення російської та української мов). Українське *овоч* тепер позначає городину, а в чеській мові *ovoce* зберігає своє первісне значення – це 'істівні плоди (дерев,

кущів), які споживають у сирому вигляді» [14]. Погоджуємося з твердженням О. Паламарчук, що «різна логіко-предметна співвіднесеність слів при випадковому збігові планів вираження досить часто перешкоджає збігові значень чеської та української одиниці» [3, 27], дослідниця скеровує на процес комунікації, у якому завжди є контекст. Наприклад: *Мене заманив сюди привабливий шматок простору, зарослий бур'яном, травою і рештками старого саду з покрученими деревами, на яких все ще червоніли перезрілі овочі, закритого від півночі стіною пралісу десь з часів індіан* (У. Самчук «На твердій землі»); *Всього дерев понад сотню, вже от під овочами погнулись* (У. Самчук «Куди тече та річка»).

Наведемо приклад міжмовної омонімії, яка ускладнює спілкування в чужомовному середовищі: *Другу головну кімнату, а також кухню, займають самі власники мешкання, як також споживчої крамниці, два близькі друзі, обидва січові стрільці, Олекса Кунда, який замінив це своє прізвище, що на чеській мові звучить непристойно, Овсієнком, і Михайло Багрій* (У. Самчук, «На краю часу»). У тексті є зроблена редакторкою посторінкова виноска, яка пояснює читачеві причини зміни прізвища: *Чеською «кунда» (чеськ. kunda) – вульгарна назва жіночої піхви.*

У сучасній українській літературній мові такого загальноновживаного слова, яке б стало дериваційною базою для оніма, немає; в етимологічних словниках відомості про походження прізвища відсутні. Висуваємо припущення щодо генетичних зв'язків зі словом *куна* у значенні 'куниця' (дрібна хижа тварина з цінним пушистим хутром), тоді можемо

простежити перенесення «хутряний покрив → волосяний покрив». Крім того, *куницею* в народно-поетичній творчості називали наречену (варто згадати обряд сватання), а тут вибудовується асоціація «частина (дітородний орган) – ціле (дівчина / жінка)» (традиційна цінність жінки полягала в здатності народжувати, забезпечувати продовження роду).

Як бачимо, слово, яке в одній мові не викликає жодних негативних асоціацій, в іншій може бути вульгаризмом, відтак носій мови (і початківець, і впевнений користувач) має дбати про те, аби не порушити норм мовленнєвого етикету і не завадити успішній комунікації. Тож завдання мовознавців на сучасному етапі розвитку лінгвістики вбачаємо в реалізації суспільного запиту – попередити лексико-семантичну інтерференцію, аби мовці могли уникнути хибних отожднень насамперед у сфері однієї частини мови.

Висновки та перспективи досліджень. Міжмовна омонімія є предметом зацікавлення не лише лінгвістів, це явище становить лінгводидактичну проблему навчання іноземних мов, проблему для викладачів навчальних закладів різних типів, перекладачів, перебуває в колі інтересів носіїв мови загалом. Проблема міжмовної омонімії загострилася у зв'язку з глобалізацією спілкування. Транспозиція засобів вираження зіставлюваних мов та інтерференція лексичних і семантичних запозичень ілюструє вплив цього процесу, який позначається на усіх сферах життя, зокрема й на мові як суспільному феномені. Проблема міжмовних омонімів потребує адекватного вирішення і для практики перекладу (усного та письмового), і для пересічних носіїв мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зволінський В. Фальшива міжмовна еквівалентність в українській і чеській мовах. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки.* 2005. № 1. С. 75–84.
2. Ментинська І. Б. Міжмовна омонімія як об'єкт термінологічного дослідження. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика.* 2022. Т. 33 (72). № 4. Ч. 1. С. 34–39. DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.4.1/07>.
3. Паламарчук О. Чесько-українські «підступні друзі перекладача» як проблема лінгводидактики. *Opera Slavica.* 1995. Vol. 5. Issue 4. P. 25–29. URL: <https://digilib.phil.muni.cz/sites/default/files/pdf/117036.pdf> (дата звернення: 24.03.24).
4. Саїк А. Аналіз волинсько-чеського діалекту з погляду міжмовної омонімії. *Сучасні дослідження з іноземної філології* : зб. наук. праць. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 1 (19). С. 153–163. DOI <https://doi.org/10.24144/2617-3921.2021.19.153-162>.
5. Саїк А. Причини виникнення омонімії в українській і чеській мовах. *Закарпатські філологічні студії.* 2020. Вип. 14. Т. 1. С. 38–42. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.14-1.5>.
6. Турчина А. А. Лексична міжмовна омонімія у слов'янських мовах. *Мовознавство. Компаративні дослідження слов'янських мов та літератур.* 2012. Вип. 17. С. 121–126.
7. Чуба Г. Міжмовна омонімія як джерело помилок при вивченні української мови студентами-поляками. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної.* 2015. Вип. 11. С. 90–96.
8. Юзвяк І. Лексична міжмовна омонімія на матеріалі української та турецької мов. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології».* 2010. № 676. С. 125–128. URL: <http://surl.li/syzht>
9. Bartáková J. K zradnostiam v blízkopříbuzných jazykoch. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity.* Brno : Masarykova univerzita, 1998. S. 151–159.
10. Ivašina N., Rudenka A., Janovec L. Falešní přátelé překladatele v češtině a běloruštině. Praha, 2006. 122 s.
11. Lotko E. Zrádná slova v polštině a češtině. Olomouc : Filozofická fakulta Univerzity Palackého, 1987. 53 s.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

12. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
13. Akademický slovník on line. URL: <https://www.slovníkcestiny.cz/uvod.php>
14. Slovník současné češtiny. URL: <https://www.nechybujte.cz/slovník-soucasne-cestiny/b%C4%9Bhat?>
15. Školní slovník současné češtiny. Brno : Lingea s.r.o., 2012. 731 s.

REFERENCES

1. Zvolinskyi, V. (2005). Falshyva mizhmovna ekvivalentnist v ukrainskii i cheskie movakh [False cross-linguistic equivalence in the Ukrainian and Czech languages]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Filolohichni nauky*, 1, 75–84 [in Ukrainian].
2. Mentynska, I. B. (2022). Mizhmovna omonimiia yak ob'ekt terminolohichnoho doslidzhennia [Cross-language homonymy as an object of terminological research]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Zhurnalistyka*, 33 (4) / 1, 34–39. DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.4.1/07> [in Ukrainian].
3. Palamarchuk, O. (1995). Chesko-ukrainski "pidstupni druzi perekladacha" yak problema lnhvodydaktyky [Czech-Ukrainian "insidious friends of the translator" as a problem of linguistic didactics]. *Opera Slavica*, 5 (4), 25–29 [in Ukrainian].
4. Saik, A. (2021). Analiz volynsko-cheskoho dialektu z pohliadu mizhmovnoi omonimii [Analysis of the Volyn-Czech dialect from the point of view of cross-linguistic homonymy]. *Suchasni doslidzhennia z inozemnoi filolohii*, 1 (19), 153–163. DOI <https://doi.org/10.24144/2617-3921.2021.19.153-162> [in Ukrainian].
5. Saik, A. (2020). Prychyny vynyknennia omonimii v ukrainskii i cheskie movakh [Reasons for homonymy in the Ukrainian and Czech languages]. *Zakarpatski filolohichni studii*, 14 / 1, 38–42. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.14-1.5> [in Ukrainian].
6. Turchyna, A. A. (2012). Leksychna mizhmovna omonimiia u slovianskykh movakh [Lexical cross-linguistic homonymy in Slavic languages]. *Movoznavstvo. Komparatyvni doslidzhennia slovianskykh mov ta literatur*, 17, 121–126 [in Ukrainian].
7. Chuba, H. (2015). Mizhmovna omonimiia yak dzherelo pomylok pry vyvchenni ukrainskoi movy studentamy-poliakamy [Interlingual homonymy as a source of errors in the study of the Ukrainian language by Polish students]. *Teoriia i praktyka vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi*, 11, 90–96 [in Ukrainian].
8. Yuzviak, I. (2010). Leksychna mizhmovna omonimiia na materialy ukrainskoi ta turetskoi mov [Lexical cross-linguistic homonymy on the material of the Ukrainian and Turkish languages]. *Visnyk Nats. un-tu "Lvivska politekhnika". Serii "Problemy ukrainskoi terminolohii"*, 676, 125–128 [in Ukrainian].
9. Bartáková, J. (1998). K zradnostiam v blizkopribuznykh jazykoch [On betrayals in closely related languages]. *Sbornik prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*. Brno: Masarykova univerzita, 151–159 [in Slovak].
10. Ivašina, N., Rudenka, A., & Janovec, L. (2006). Falešni přátelé překladatele v češtině a běloruštině [Fake translator friends in Czech and Belarusian]. Praha [in Czech].
11. Lotko, E. (1987). Zrádná slova v polštině a češtině [Traacherous words in Polish and Czech]. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého [in Czech].

DICTIONARIES

12. Busel, V. T. (Ed.). (2003). Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv; Irpin: VTF "Perun" [in Ukrainian].
13. Akademický slovník on line [Academic dictionary online] [in Czech].
14. Slovník současné češtiny [Dictionary of contemporary Czech] [in Czech].
15. Školní slovník současné češtiny (2012). [School dictionary of contemporary Czech]. Brno: Lingea s.r.o. [in Czech].